

Vojnovičově Smrti matky Jugovičů

dostalo se českou kritikou přijetí, které demaskovalo zase jednou — ne ovšem dramatickou báseň dubrovnického dramatika, nýbrž vnitřní kvality české kritiky. Kterýsi referent denního listu napsal, že nejslabší ze hry p. Vojnovičovy jest druhý akt a většina kritiky revuálně opakovala tuto absurdnost po něm. A zatím tento druhý akt jest nejen sama páteř dramatické básně Vojnovičovy, nýbrž i jeden z vrcholů celé moderní tvorby dramatické: vytváří jednu z největších a nejryzejších situací tragických, které si lze představit. Bojuje se v ní boj o život a smrt s krajním napětím nejčestnější vůle: na jedné straně devátý syn, mladý Damjan Jugovič, který, zraněný a zkrvavený, unikl z Kosova pole, aby přinesl Jobovu zprávu matce i ženě a převedl matku, ženu a osm švegruší i jejich rod do Dubrovníka a zachránil tak budoucnost samu podmínku příští odvety, mladé životy dětí — a po boku jemu mladá žena, milující mladou vášnivou láskou mladého muže — a na druhé straně stará matka, žijící v slávě minulosti, ve vidinách zaslé carské velikosti Dušanovy a neznající jiného příkazu než absolutism etí a povinnosti, srazí se v konfliktu jedinečné síly. Tím jest stvořena situace ryzí a veliké tragiky — kdo nemá pro ni oči, jest raněn kritikou slepotou a měl by o dramatické poesii jen mlčet. Ryzí opravdová tragika jest ztělesněna v tomto druhém aktu. Básník nevypomáhá si perversitou nebo pathologií, k níž berou tak často útočiště moderní básníci, jimž schází smysl pro logiku životní a její přísně prostý a cudně velký ráz. Oč bojují mladí, Damjan a Andělji, s matkou, jest cosi nejen samozřejmě krásného a oprávněného, ale i rozumného a ne nečestného: bojují o mladou svou lásku, o mladý svůj život, o budoucí možnosti příští odvety. Ale tragické absolutno, ztělesněné v této hrozné matce a v její nadlidské velikosti — „Ejhle — toto královna je smrti,“ praví o ní Andělji, „mečem cherubovým trhá, seče života nit — ze všech jediného, aby opila se rájem nebe!“ — nezná ústupu a nezná slitování. Situace, kterou vytvořil a vyřešil Vojnovič v druhém aktu těmito třemi postavami, jest, opakují, z největších tragických situací, kolik jich má veliká klasická poesie dramatická, a není menší proto, že české kritické oči jí neviděly a český kritický intelekt jí nepochopil. Deklamuje se a theoreticky uvažuje u nás neustále o velikosti, heroismu a stylu v dramatické poesii, ale není to, zdá se, víc než plané papouškování cizích nezažitých a nestrávených teorií; a setkáme-li se s opravdovým básnickým a dramatickým činem, nepoznáme ho. Ovšem, jde o dílo básníka hrvatského, a německé theoretické spisy a úvahy ho neznají a nevědí o něm; a tak není odkud opisovat a není po kom papouškovat. A v takových chvílích padají masky.

Umělecké poklady Čech

Tato důležitá publikace, rozpočtená na několik let, chce podati soustavný soupis a popis uměleckého majetku v zemích koruny české a touží v plánu svém smířiti požadavky přísně vědecké a odborné s dobrou, t. j. nikterak laxní popularisací — cíl hodný všeho uznání a vši úcty. Není pochyby, že díla takového, podniknutého v *lěchtu* rozměrech a s *touto* seriosností právě českou vědou uměleckohistorickou a archeologickou a vzdělaným českým nakladatelem, jest na výsost třeba české literatuře: zateť ví jednak, jak málo vyhovovaly posavadní české publikace tohoto

rázu, jednak, jak často české umění výtvarné propadalo jednostranné národnostní zaujatosti badatelů a soupisníků cizích. První sešit „Uměleckých pokladů Čech“ představuje se i textem i reprodukcemi co nejprůzračněji.

Tragika Anatola France

Rijnové číslo Nouvelle Revue française přináší stať Jeana Schlumbergera o posledním románě Anatola France z veliké revoluce, „Les Dieux ont soif“. Anatolu Francovi schází, míní bystře kritik, aby zmohl tuto tragicky životnou a mohutnou látku, více intuíce věci, více přiblížení se k nim, více sympatie ke všemu, co jest nadáno životem, formou, tňhou; nedostává se mu smyslu pro lidové vzněty a bylo by třeba, aby se cítil z téhož masa jako většina lidí. „Anatole France má však pro svého ducha osamocení aristokratovo. Ideje vkládají se mezi něj a věci jako příliš horliví služebníci, kteří mu chtějí ušetřiti smíšení se s obecností. A odtud pochází, že tento autor, který jest ušlechtilý i dobrý, který má srdce něžné a mimo všecku pochybu milující, nedovede, osamocený v jasném paviloně svého intelektu, zapomenouti sám sebe a skloniti se před velikou látkou.“

Marie Votrubová-Haunerová: Srdce, o člověku mluv mně!

V této sbírce převážnou většinou lyrické, k níž titul dodalo slovo z d'Annunziovy „Faidry“, jsou práce hodnoty velmi nestejně. Zdá se mně stále, že autorka dává slovu d'Annunziovu smysl mnohem širší, než má: d'Annunzio jistě nemyslel na pomíjivě a povrchové nebo efemerní živly lidství, nýbrž na jeho podstatu a typ, na jeho odvěký výraz všude stejný pod maskou různých dob, prostředí a zvyků. Pí autorce, zdá se, jest však omluvou i zánrů velmi všedních a bonmotově zahrocených jako jest „Čistá krev“ a ještě několika čísel blíže se jí, které nerad vidím v této knížce. Autorce vůbec překáží její dialektický um a zkum, její kritikářský racionalism, který jest jistě užitečný v životě, ale poesii rozrušuje a podřívá; ta žádá si duši zbožných a pokorně schýlených před mysteriem životním. Všude tam, kde jhne tento criticism a racionalism, kde spadá s autorky její dialektický krunýř, tvoří čísla čisté melodické linie, ne sice mocného dechu a velkého rozpětí, ale tiché, melancholické něhy, cosi svého, teplého a organického. Pí Votrubová-Haunerová, zdá se mně, jest básníčkou intimní meditace, zamyšlené nebo zasněné pózy, a tento úděl měla by kultivovati: není to úděl nejhorší, není to vůbec úděl špatný. Některé motivy italské, jiné motivy erotické, v nichž básníčka nekoketuje ani s reminiscencemi z četby, ani s důmyslně skládanými a pointovanými scénami, kde poddává se prostě své vnitřní melodii a překáží jí co nejméně, kde nevkládá se svým pohyblivým rozumem mezi věci a tajemný mlčenlivý výron jejich jsoucna, jsou právě poesii nejbliže. Taková píseň, jaká jest na str. 26:

Já věru nevím, kdo to byl...
 má ústa prudce políbil...
 Snad mýlím se... můž' být, že smek'
 se po nich žhavý paprsek...

Myšlenky a aforismy Tilschovy (II.)

V 6. čísle t. I. protestoval jsem proti nekritickému a bombastickému přečeňování fragmentů prof. Em. Tilsche, uveřejněných v Lumíru; přitom charakterisoval jsem je jako projevy „náladové skepse“ a „náladového titanismu“ a jako „ozvuky a pazvuky z Nietzsche, ale chudé a matné, bez jeho kouzla výrazového a stylového.“ Za to útočí na mne osobně nějaký jak se zdá t. zv. vděčný žák, který se zapomněl podepsat pod svou ušlechtilostí, jako na člověka, jenž prohršel se na účetě k velikánu, jehož temene není prý schopen ani dohlédnouti. Citoval jsem úmyslně svůj soud z 6. čísla t. I., aby bylo patrné, že neobsahuje ani nejmenší urážky osoby zemřelého učence a že podává pouhou věcnou kritiku fragmentů, kterou musí podepsati každý čtenář filosoficky vzdělaný. Nazývá-li anonymus mou kritiku předčasnou, poráží tím jen sebe: neboť pak byly předčasné i jeho nekritické hyperboly v Přehledě a já svou věcnou charakteristikou protestoval jsem jen proti této předčasnosti; přinese-li pohrobná kniha Tilschova, která se nám slibuje, něco víc, budu první, kdo to vyzná a kdo se opraví. Zatím však trvám na svém soudu s klidným svědomím a vnitřním dosti učiněním, že protestoval jsem proti vznikající legendě; za deset nebo za dvacet let přšelo by snad kamení na člověka, který by o ní zapochyboval. Velmi častý jest případ, že někdo jest znamenitým učencem-odborníkem a není geniálním myslitelem jako není geniálním básníkem; a znatel literatury a filosofie ví, že veliký myslitel mívá velmi často blíže ke geniálnímu básníku než k odbornému učenici. Proto také odmítám výrok Anonyma z Přehledu, že myšlenky a aforismy Tilschovy bude možno posuzovati jen se vztahem k jeho odborné činnosti. Naprosto ne. Veliký myslitel musí dovést zachvěti tvou duši jako veliký básník a zmnožiti její životní naději a sílu — to a jen to rozhoduje o jeho hodnotě.

André Suarès

V tomto čísle přinášíme překlad z velikého essayisty a básníka francouzského Suarèsa, překlad účelně vybraný, jako budou účelně vybírání i ostatní autoři a knihy, z nichž uveřejníme ukázky. Suarès a jeho objemné dnes již dílo — asi osmnáct knih, mezi nimi několik svazků značného rozsahu — jest velmi nesnadno uzavřítí v nějakou pevnou formuli. Visionář stýká se v něm těsně s realistickým pozorovatelem, pathetik sousedí v něm se sarkastikem, básník s kritikem společenským; má strany, jimiž připomíná Nietzscheho, a jiné, kde blíží se Carlylovi a jiné poslěze, z nichž slyšíš ozvěnu Barbeye d'Aurevilly. Jeho veliká filosofickobásnická skladba „Voici l'homme“ jest tragickým bojem myšlenky a instinktu, z nejkruťejších a nejzávratnějších dramát, kolik jich bylo kdy napsáno. A vášnivá dramatická koncepcí vyznačuje všecko, co vyjde z pera Suarèsova, byť byl to článek o politické nebo kulturní aktuálnosti, určený pro kroniku revuální. Nepřehledná jest již řada literárních, uměleckých, myslitelských podobizen, které vyryl vášnivou, uchvátanou a drásavou svou jehlou, vesměs hlavy děsivé krásy, a za nimi kouří se

pozadí osudové tmy; jsou nejružnějšího formátu — od velikých knižních portrétů Pascala, Tolstého, Dostojevského, Ibsena až do některých stránkových podobizen v jeho třech svazcích „Sur la Vie“ — a jsou mezi nimi snad všechny významné hlavy Francie historické i moderní a řada velikých hlav cizích: Molièra, Poa, Verlaina, Stendhala, Taina, Musseta, Constanta, Brunetièra, Huysmanse, Leonarda, Veronesa, Tintoretta jmenuji jen po paměti. Sainte-Beuve, podobiznář, jest často mdlý, matný a rozplizlý vedle tohoto portretisty-demonologa. Osud a sláva tohoto člověka, řekl bych, jest v tom, že vyjde napsat feuilleton a z básní procházkou tragedií. Kdo zná typ a tradici francouzské Myšlenky, pozná v Suarèsovi nádherného Francouze čistého starého zrna; a opravdu, vedle Claudela nese tento Suarès pýchu i slávu a celé dědictví staré Francie, „Západu“, jak říká, na svých ohořelých Atlasových plecích. Ale intelektuální obzor jeho není již úzký jako býval u starých Francouzů: Suarès zná celou velikou moderní Evropu, Ibsen, Tolstoj a naposledy Dostojevskij jsou jeho velikými láskami, jež miloval léta a léta a do nichž vnikl jako nikdo druhý. Všemi sklony své duše jest přitahován zejména k Dostojevskému, který jest mu posud největší projev tvůrčí lásky na zemi — nad antiku, nad Wagnera, nad Nietzsche jest mu Dostojevský. „Dostojevský, mistr ve všech vášních a někdo, kdo má v rukou všechny klíče propasti, zavírá brány nicoty. Pokoušený všemi záporý, neničí nic a přitakává. V Dostojevském obdivuji se vykoupenému Nietzschemu, Raskolnikov a všichni mladí rekové Dostojevského znají sami ze sebe všecko, čemu mohl by je naučiti Nietzsche. Ale Dostojevský nezbožšťuje je v tomto polovdění.“ A svou studii končí charakteristickými slovy: „Dostojevský, a nemýlím-li se i já ve svém pořadí, jsme protijed rozumové tyranie, filosofů a všeho nelidského jedu: Dostojevský, nejhlubší srdce, největší svědomí moderního světa.“

Umění a náboženství

V Hlídce Času z 8. ledna pozastavuje se nad mým theistickým kredem uměleckým, jak jsem jej zcela příležitostně formuloval v II. čísle České kultury, pan Ant. Uhlíř; prý jest dnes anachronismem „vyjadřovati tvůrčí proces theologickými metaforami“ a „zahalovati v theologickou symboliku spekulaci uměleckou“. Ale to jest nedorozumění. Mně nejde o theologickou symboliku a vůbec ne o theologii, nýbrž o náboženství, t. j. *jistotu náboženskou*: jako na druhé straně nejde mně o metafysické absolutno filosofů. Balzacovi ve Francii a Dostojevskému v Rusku, mým velikým mistrům a učitelům v umělecké filosofii a sociologii, nešlo také o nic jiného než o jistotu a objektivitu náboženskou jako poslední míru a tím i nejvyšší princip kompoziční; a sice šlo jim o jistotu náboženství *zcela určitěho*, náboženství *národního*; a absolutno filosofů k jejich účelům básnickým nic by jim asi nepomohlo. To jest smysl vášnivého katolismu Balzacova jako vášnivého pravoslavného křesťanství Dostojevského. Jedině tím, že měli jistotu pevného středu, mohli si dovoliti ten úžasně dramaticky pohnutý a zmítaný život na periferii — každý jiný básník bez tohoto středu by se roztříštil v pustou mátožnost a anarchistickou bezvládnost; — jedině tím, že měli jistotu o nejvyšším objektu, mohli jíti v individualismu a subjektivismu tak daleko, jak šli: nikdy neztráceli poslední míry a posledního kladu, k němuž vztahovali všecken atomism jevový a ke kterému odnášeli se se